

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	พลวัตลัทธิพิธีกรรมการลงผี: กรณีศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่าง ม้าขี่ ลูกเลี้ยง และผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่		
ชื่อผู้เขียน	นายเอกสิทธิ์ ไชยปิ่น		
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชาการพัฒนาสังคม		
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์	ประธานกรรมการ	
	อาจารย์ ดร.อภิญา เพ็ญฟูสกุล	กรรมการ	
	นายทวิช จตุรพฤกษ์	กรรมการ	

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา โดยศึกษาถึงพลวัตลัทธิพิธีกรรมการลงผี: กรณีศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างม้าขี่ ลูกเลี้ยง และผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งเน้นอธิบายถึงกระบวนการกลายสถานะจากปัจเจกบุคคลที่ไร้อำนาจสู่การเป็นม้าขี่ผู้ซึ่งมีอำนาจที่สัมพันธ์กับกลไกของการสร้างองค์ความรู้ที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดการปะทะประสานกับองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนใหม่ และวาทกรรมทางวิทยาศาสตร์ที่อธิบายในทิศทางเดียว โดยละเลยองค์ความรู้อื่นๆ ที่เคยมีอยู่และดำรงบทบาทในสังคม ซึ่งบางครั้งมักจะถูกกล่าวหาว่าการปฏิบัติทางพิธีกรรมเช่นนี้ เป็นความมั่งงาย ไร้เหตุผล และองค์ความรู้เหล่านี้มักจะถูกเบียดขับให้ตกขอบไปจากสังคม ในขณะที่เดียวกันจะเป็นการพยายามอธิบายว่า การปฏิบัติการทางพิธีกรรมดังกล่าว จะนำไปสู่กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างม้าขี่ ลูกเลี้ยงและผีเจ้านาย ซึ่งกลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมแห่งการเรียนรู้และตัวแบบทางความสัมพันธ์ใน ชุมชนการปฏิบัติทางพิธีกรรมร่วมกัน ชุมชนของการปฏิบัติทางพิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างลอยๆ โดยปราศจากเงื่อนไขและขาดความสัมพันธ์กับองค์ความรู้อื่นๆ หากแต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ชุดหนึ่งที่มีการผลิตใหม่และผลิตซ้ำตัวเองอยู่ตลอดเวลา บนพื้นฐานของบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างและตอกย้ำให้เห็นว่าอุดมการณ์และปฏิบัติการทางพิธีกรรม ช่วยหล่อหลอมความสัมพันธ์และการเกาะเกี่ยวของชุมชนแห่งการปฏิบัติทางองค์ความรู้เช่นนี้ไว้ได้ โดยมีองค์ความรู้ของครูเป็นศูนย์กลาง ซึ่งช่วยดำรงสถานะพลวัตทางพิธีกรรม

จากการศึกษาพบว่า การกลายสภาวะจากปัจเจกบุคคลธรรมดาสามัญที่ไร้อำนาจสู่การเป็นม้ามืดผู้มีอำนาจ เกิดจากการความเจ็บป่วยในหลายกรณีอาจเคยเข้ารับการรักษาจากโรงพยาบาลสมัยใหม่มาแล้วหลายแห่งแต่ไม่หายขาด จึงตัดสินใจยอมรับการเป็นม้ามืด ต้นทุนทางความเชื่อของผู้เป็นม้ามืดเอง ซึ่งจะช่วยเหลือหลอมโลกทัศน์และจักรวาลต่อการอธิบายการรับรู้และอธิบายโลกทั้งในเชิงส่วนตัวและในเชิงสาธารณะ โอกาสและจังหวะในชีวิตซึ่งการเป็นม้ามืดช่วยเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงสถานะทางสุขภาพและสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจในเชิงอุดมคติ ตลอดจนมาตรฐานแห่งการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่ ประสบการณ์ของผู้เป็นม้ามืดเอง เช่น ประสบการณ์ของความตาย ประสบการณ์การสัมผัสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และแบบแผนแห่งการเรียนรู้ที่ม้ามืดเคยมีความสัมพันธ์กับผีเจ้านายมาก่อน มีอิทธิพลต่อการกลายมาเป็นม้ามืด แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์และอุดมคติในการเข้าไปมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอำนาจ สามารถเข้าถึงตามความใฝ่ฝันอย่างมีโอกาสดังที่เท่าเทียม โดยเฉพาะการมีอำนาจและการมีชีวิตทางสุขภาพที่ดีจากการปกป้องคุ้มครองของผีเจ้านาย

จากการศึกษาและการปฏิบัติทางพิธีกรรมระดับต่างๆ ได้แก่ พิธีกรรมการไหว้ครุประจำปี พิธีกรรมการรับขันครุ พิธีกรรมการลงขอมกระด้าง และพิธีกรรมให้ความช่วยเหลือกับลูกเลี้ยง พบว่า การมีปฏิสัมพันธ์ในชุมชนดังกล่าวให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และการผลิตองค์ความรู้ทั้งที่เป็นของม้ามืด ผีเจ้านาย และลูกเลี้ยง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวมีชุดองค์ความรู้เป็นเครื่องกำกับมาตรฐาน ซึ่งเป็นแบบแผนนำไปสู่การหลอมรวมและสร้างเครือข่ายของชุมชนการปฏิบัติทางพิธีกรรม ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวพบว่ามีทั้งในระดับแนวตั้งและระดับแนวราบ เป็นความสัมพันธ์ทั้งแบบทางเดียวและความสัมพันธ์แบบสองทาง ปฏิสัมพันธ์ในชุมชนการปฏิบัติทางความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีเจ้านาย จะมีขันครุและผีเจ้านายเป็นจุดศูนย์กลางที่ดึงดูดให้ปัจเจกเข้ามามีส่วนร่วมและร้อยรัดให้อยู่ในชุดความรู้เดียวกันซึ่งจะถูกถ่ายทอดนำไปสู่แบบแผนแห่งการปฏิบัติกรร่วม

การผลิตและการสืบทอดองค์ความรู้ในการปฏิบัติทางพิธีกรรมดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตและมีความลื่นไหล สามารถเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ด้านอื่นๆ อย่างเป็นระบบ เช่น พุทธศาสนา การแพทย์แผนใหม่ การอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เกิดการผสมผสานกับองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่ดั้งเดิมจนกลายเป็นชุดวาทกรรมที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางพิธีกรรมและหลอมรวมสมาชิกไว้ด้วยกัน โดยการใช้สัญลักษณ์ผ่านขันครุและผีเจ้านาย ความรู้จะมีความสัมพันธ์กับอำนาจ และถูกถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงจากผีเจ้านาย สามารถคลี่คลายให้ผู้ที่ยอมรับการเป็นม้ามืดอยู่สุขสบาย

ในบริบททางสังคมที่ซับซ้อนในปัจจุบัน เกิดปรากฏการณ์ของการจับเคี้ยวของ วาทกรรมทางระหว่างอำนาจสองรูปแบบ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาทั้งในระดับปฏิบัติการ และในระดับอุดมการณ์ อำนาจและความรู้ต่างๆ ซึ่งอยู่ในท้องถิ่นหลายลักษณะมักจะถูกคิดปายใน ด้านลบ เช่น เป็นสัญลักษณ์ของความล่าช้า ความงมงายหรือไร้เหตุผล ฯลฯ ความเชื่อเรื่องการ นับถือผี หรือการประกอบพิธีกรรมใดๆ ทางความเชื่อ การรักษาพยาบาลหลายรูปแบบ หรือการ ปฏิบัติทางอำนาจและความรู้อื่นใดที่ไม่สามารถอธิบายได้ โดยหลักเหตุผลตามหลักทางวิทยา- ศาสตร์ ถือว่าเป็นความรู้ชายขอบ และมักจะถูกเบียดขับให้ออกไปจากพื้นที่ของชุมชน จากการศึกษาองค์ความรู้เหล่านี้เป็นอำนาจและภูมิปัญญาของชุมชนที่มีใช้ร่วมกันและสืบทอดมาอย่างยาวนาน มีการผลิตใหม่ ผลิตซ้ำทางองค์ความรู้ เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ภูมิปัญญาเหล่านี้จะถูกนำมาใช้ในการจัดการกับวิถีชีวิตของผู้คน อย่างน้อยก็เป็น ช่องทางในการเข้าถึงอำนาจในเชิงอุดมคติที่ทุกคนใฝ่ฝัน กระบวนการองค์ความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้มี ศักยภาพในการปรับตัวและมีความตื่นไหว สามารถผนวกกลืนองค์ความรู้และอำนาจที่อยู่เหนือกว่า ให้เกิดการเชื่อมโยงนำมาเป็นส่วนหนึ่งของความรู้ที่มีและใช้ร่วมกัน เช่น การนำ วาทกรรมการ แพทย์หรือวาทกรรมแบบพุทธปรัชญามาอธิบายเหตุผลของความเจ็บป่วยของผีเจ้านาย หรือการใช้ ศัพท์เทคโนโลยีสมัยใหม่ของผีเจ้านายเอง ด้วยพลังวัดและศักยภาพขององค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่และ ถูกนำมาใช้ร่วมกัน จึงเป็นเครื่องมือแสดงถึงพลังอำนาจและความรู้ของชุมชนการปฏิบัติที่ช่วยสืบ ทอด และคงอยู่ของการปฏิบัติทางพิธีกรรมและหลอมรวมความเป็นชุมชน ในขณะที่ยังใช้องค์ ความรู้เป็นเครื่องมือต่อรองและปะทะกับอำนาจที่มาจากภายนอก เช่น การอธิบายและครอบ ำงของวาทกรรมแบบพุทธปรัชญา วาทกรรมการอธิบายทางการแพทย์แผนใหม่ เป็นต้น แสดงให้ เห็นว่าพิธีกรรมของการปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อในการนับถือผีเจ้านาย มิได้เป็นฝ่ายถูกกระทำเพียง ฝ่ายเดียว หากแต่สามารถปรับตัว ต่อรอง ผสมผสานกับองค์ความรู้อื่นที่มีความหลากหลาย จนเป็น เนื้อเดียวอันปรากฏอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์ทางพิธีกรรมที่สนองตอบทั้งในเชิงปัจเจกและ สาธารณะ

Thesis Title	Dynamism of Spirit Medium Cults: A Case Study of Social Interaction Among <i>Ma Khi</i> , <i>Luk Liang</i> and <i>Phi Chao Nai</i> in Chiang Mai Province	
Author	Mr. Eaksit Chaipine	
Master of Arts	Social Development	
Examining Committee	Lecturer Shalardchai Ramitanondh	Chairman
	Lecturer Dr. Apinya Fuengfusakul	Member
	Mr. Thawit Jatuworapruerk	Member

Abstract

This anthropological study was to investigate the dynamism of spirit medium with reference of interaction between a *Ma Khi*, *Luk Liang*, and *Phi Chao Nai*. It was to explain the process of transformation from powerless individual, a *Ma Khi*, to who had power. The process involved knowledge formation which had its own dynamics and interacted which its modern medical counterpart. This scientific discourse which dominated the explanation and ignored other types knowledge which existed and had role in the society. The traditional ritual had always been regarded as ignorant which should be replaced. The study was also to explain how the ritualistic practice could lead to the construction of the relationship between *Ma Khi*, *Luk Liang* and *Phi Chao Nai* which had become the community social relationship model of communal practice. Such the ritualistic practice had been reproduced and had constant interaction with other types of knowledge in the rapid social changes of the society. It reflected the fact that ideology and practice of the ritual helped unify and maintain the community of practice whose core knowledge facilitated the transmission of the ritual.

It was found that the transformation from an individual to a powerful *Ma Khi* depended on some factors, one of which was the chronic illness. The *Ma Khi* and his of her relatives would interpret it and chose ways of treatment. Many had received the modern medicine

treatment but could not recover hence decided to accept their *Ma Khi* status whose belief capital formed their world-view and cosmology. It also determined their perception and explanation of their individual and public worlds. Opportunity and rhythm of becoming a *Ma Khi* opened for the people to access a health status and constructed power relationship both at ideological and practical levels of modern living. Experiences of the *Ma Khi* such as the death, the encounter with supernatural things, and learning patterns through which she had relationship with *Phi Chao Nai* had influenced her transformation to be a *Ma Khi*. They reflected the world view and ideology of being associated with power to which people could access and had chance of having good health and being protected by *Phi Chao Nai*.

From the analysis of rituals at various levels such as *wai khru*, *rap khan khru*, *karn long khon kradang*, *Ma Khi* supports, it was found that such relationship had signified a body of knowledge and its production of those three agents. Such relationship was driven by a body of knowledge which led to integrate and construct network of ritualistic community of practice. Such relationship took place both at horizontal and vertical levels with one-way and two-way relationship. The community of practice centered itself at *khan khru* and *Phi Chao Nai* who attracted individual to involve and linked all knowledge into a pattern of common practices.

The production and transmission of such ritualistic knowledge was dynamic and fluid. They systematically linked to other sets of knowledge such as Buddhism, modern medicine, and science. These sets knowledge interacted with their local counterparts and became a homogenized discourse and unified the involved actors. This process was done through the use of symbols of *khan khru* and *Phi Chao Nai* Knowledge related to power which was transformed to practical function of *Phi Chao Nai* to create well-being of the person who accepted her role as *Ma Khi*.

In the present complex social context, it emerged a discourse contest of two forms of power which constantly interacted both a practical and ideological levels. Local knowledge was labeled negative. It was a sign of primitive and ignorance. The beliefs which had not been able to explain by a scientific principle were regarded peripheral knowledge and hence were subject of being moved away from the community space. Instead, from the study, this type of knowledge was the power and wisdom of the community which had shared and passed on for generations. It was reproduced and adapted to social changes. The individual used this wisdom to manage his or her own life giving the people access to power-an ideology commonly shared. This local

knowledge had adaptive capacity and flexibility. It could incorporate superior knowledge and power and link various types of knowledge into usage. They used Buddhist or modern medicine discourse to explain illness occurred to *Phi Chao Nai* who sometimes used modern technical terms. This dynamics and potential of local knowledge had assured existence of the power and wisdom of the community. It was also a mean to bargain and response to external power. This ritualistic practice of *Phi Chao Nai* was not subject of being manipulated. On the contrary, it was adaptive, negotiative, and integrative with other types of societal knowledge and became homogenized to support the existing ritualistic practices.